

När du vill utveckla ditt språk och ditt skrivande.

Den korta berättelsen.

Den korta prosaberättelsen tänkes i det här sammanhanget inte vara längre än tre sidor med trettiofyra rader på varje.

Grundregeln är att du bör vara beredd att skriva om och fullständigt arbeta igenom din berättelse ett stort antal gånger. *Skriv därför inte längre än att du okar göra ett antal omfattande genomskrivningar. Det är bättre att du skriver en bra berättelse på femton rader än en på sextio rader som är halvbra.*

Tänk - idrottsträning. Ingen klarar uppgiften som målvakt i ett fotbollslag utan övning. Ingen springer en kilometer snabbare och snabbare utan att träna. Att skriva är att ständigt, ständigt, ständigt ifrågasätta det man just åstadkommit. *Att skriva prosa är att utveckla förmågan att älska sin text och samtidigt förhålla sig skeptisk till den.* Grundfrågan är - vad vill jag gestalta? *Att gestalta är att söka och finna en form för att levandegöra och tydliggöra - utan övertydlighet - det du vill berätta.*

Det du vill gestalta kan ofta fångas i några få ord. Sök de här orden och skriv ner dem. Det kan hända att det du vill gestalta förändras och utvecklas när du börjar fundera. Följ i så fall med i hur din berättelse vrider sig och förändras inom dig. Var öppen för att varje berättelse kan tyckas ha ett eget liv.

Låt säga att du kommer fram till att det du vill gestalta är *personlig förändring*. Det är inte ovanligt att förändring gestaltas i berättelser. För att nämna tre exempel: R. L Stevensons *Doktor Jekyll och Mr Hyde (1886)*, Franz Kafkas *Förvandlingen*, (1915) Jessica Schiefauers *Pojkarna (2011)*. De här romanerna innehåller övertydliga förändringsmotiv. Om du vill berätta om förändring kan det vara en bra idé att se hur andra har gjort. När du vill gestalta någonting, vad det än är, börja med att *studera hur andra har gjort och var aldrig rädd för att härma*. Det sägs ofta att den som skriver helst skall utgå ifrån någonting som hen känner

till och vet någonting om. Det är ingen dålig idé. En människa förändras under hela sitt liv på olika sätt. Förändring kan därför sägas vara ett tema som är grundläggande i allt berättande om det mänskliga.

- 0 -

Begrunda ditt förhållande till föreställningar om:

* Realism och fantasi.

Vilka är skälen till att du - kanske - väljer att skriva realistiskt? Vilka är skälen till att du - kanske - skriver så fantasifullt att kända lagar för mänskligt liv, fysik och kemi upphävs? Fundera över ditt förhållande till konstnärlig realism och ditt förhållande till brist på sådan. På vilket sätt kan man vara fantasifull inom ramen för en realistisk hållning? Är den litteratur du läst de senaste månaderna i första hand att se som realistisk eller är det fråga om någonting annat, till exempel fantasy? Är de deckare du läst att betrakta som realistiska? Varför - varför inte? På vilket sätt kan en berättelse om en vampyr ses som en realistisk berättelse? På vilket sätt kan en berättelse om en vampyr ses som en fullständigt orealistisk berättelse?

En text som haft betydelse för föreställningen om litterär realism finns i Stendahls roman *Le rouge et le noir* (Rött och Svart 1830).

Stendahl talar om romanen som en spegel som kommer vandrande längs vägen. Sara Danius, litteraturvetare och medlem av Svenska akademien, kommenterar: "När Stendahl formulerar sina berömda rader om romanens uppgift gör han det mot bakgrund av en ännu stark idealistisk form. Realismen är än så länge inget begrepp i den tidens debatt, men alla vet vad idealismen står för. Vilket är alltså romanens syfte? ... Romanen är som en spegel som rör sig längs en landsväg, förklarar han (Stendahl). Alltså återges inte bara himlens blå utan också lervällingen på marken. Om man nu är en läsare som inte gillar lervälling, bör man tänka sig för innan man ropar på korrigerings. Det är inte författaren som bär ansvaret för sörjan på landsvägen. ... Passagen brukar ofta betraktas som en programförklaring för den litterära realismen. ... Enligt Stendahl är författarens uppgift att återge världen sådan den är."

Sara Danius, *Den blå tvålen* 2013

Mats Wahl

www.storyland.se

Inför arbete i Ängskolan, Sundbyberg, april 2016

* Dramatik och spänning.

Den prosaskribent som inte i första hand eftersträvar spänning sägs skriva episkt. *Episkt* berättande kan vara någorlunda spännande, men spänning är inte det väsentliga. I det episka berättandet är hur - skall - det - gå - frågan inte lika central som i det dramatiska berättandet. *Dramatiskt* berättande bygger på stark betoning av frågor kring hur - det - skall - gå, särskilt för huvudpersonen. De yttersta uttrycken för dramatiskt berättande är den tydliga och starka konflikten och cliffhangern. I det välfungerande fallet finns en inre konflikt som samspelar med en yttre. I mycket prosaberättande finns en blandning av det episka och det dramatiska. I nästan all amerikansk film är berättandet dramatiskt. Den som vill lära sig skriva dramatisk prosa kan lära mycket av scendramatiken och av filmen, särskilt den amerikanska.

* Tankar, fantasier och känslor i din berättelse.

Hur vill jag som skribent förhålla mig till sådant som finns inuti en människa, sådant som snabbt virvlar förbi, ibland är motsägelsefullt och ofta ändrar sig på ett ögonblick? Hur vill jag som skribent förhålla mig till människors tankar och känslor och vad som i övrigt kan finnas inom oss av ambitioner, rädslor, livsmål, minnen och egenheter? Ett sätt är att skildra blott sådant som kan ses eller höras. Här behöver varje enskild skribent ta ställning, pröva sig fram och inte minst - studera hur andra har gjort.

* Sånt som syns och hörs - handlingar, dialog och attribut. Eller, formulerat på ett annat sätt: Vad man gör, vad man säger och vad man har för "grejer." I det här sammanhanget är till exempel en hund att betrakta som "en grej". Den som i berättelsen presenteras som ägare till två stora schäferhundar blir sannolikt presenterad i ett annat syfte än den som presenteras som husse eller matte till en pekingeser.

1 Skriv en berättelse på femton till tjugo rader. Ansträng dig för att i det som *görs* av huvudpersonen visa ett inre tillstånd. Exempel: Hon hämtade en hushållsrulle och använde nästan hela rullen. Tårarna och snoret ville aldrig ta slut.

2 Använd samma berättelse, men skriv den som dialog och för på det viset fram en berättelse om ledsenhet, glädje eller sorg. Ibland gråter man av

Mats Wahl

www.storyland.se

Inför arbete i Ängskolan, Sundbyberg, april 2016

ilska eller glädje. Prova att skriva fram ilska och glädje med hjälp av dialog. Använd inte orden "ilska", "vrede", "glädje." Ta inga genvägar!

3 Utgå från samma berättelse men använd beskrivningar av olika tillbehör, kläder och annat för att få fram det känslomässiga tillståndet. Gestalta hur någon gråter glädjetårar utan att använda de två orden "glädje" och "tårar."

* Utspelas din berättelse i nutid eller i gången tid? Ibland kan det finnas flera tidsplan i en berättelse. Kanske utspelas den i framtiden? Får tiden - dåtid, nutid, framtid - språkliga konsekvenser? Fundera!

Begrunda:

* Hur vill du att din berättarröst skall låta?

Astrid Lindgren har en ovanligt tydlig berättarröst. Studera. Hur gör hon för att få fram sin särskilda röst?

* Första eller tredje person?

Vad händer med din berättelse när du byter från första till tredje person och kanske tillbaka igen?

* Ett antal uppvärmningsövningar.

1 Använd den berättelse som du arbetade med för en stund sedan. Skriv den med så korta fullständiga meningar som möjligt. Använd endast punkt som skiljetecken.

2 Skriv samma berättelse i en lång sammanhängande mening. Använd i hela berättelsen endast kommatecken som skiljetecken samt en punkt allra sist.

3 Skriv den långa meningen en gång till, men byt ut alla kommatecken mot *och*. Använd en punkt på slutet.

4 Skriv din berättelse med korta eller långa meningar och stoppa in så många adjektiv som möjligt.

5 Skriv samma berättelse en gång till utan ett enda adjektiv.

6 Skriv berättelsen igen och stoppa in så många adverb som möjligt. Använd ordet *plötsligt* så ofta du kan.

7 Skriv berättelsen med så många adjektiv och adverb som möjligt samt använd utropstecken, frågetecken, semikolon, kolon och parenteser.

8 Skriv hela berättelsen som dialog. Ange inte namn, ålder eller kön på de talande. Sträva efter att vi skall förstå att:

Dialog nr 1: De båda älskar varandra.

Dialog nr 2: De båda hatar varandra.

Dialog nr 3: Den ena hatar och den andra älskar.

9 Ta reda på vad som menas med en allitteration. Skriv din berättelse med så många allitterationer som möjligt. Använd korta meningar.

10 Skriv din berättelse på påhittad slang.

Fundera över:

- * Vilka skiljetecken vill du använda?
- * Dialogens plats i berättelsen.
- * Ibland är det bra att imitera. Vilka förebilder har du?

- 0 -

Den novell som mer än andra bidragit till min syn på skrivande läste jag hösten 1961. Jag var då sexton år och hade just bestämt mig för att jag ville bli författare.

Novellen i fråga heter *Den stora dubbelhjärtade floden*. Den finns i en samling noveller av Ernest Hemingway. Hemingways död sommaren 1961 ledde till att det blev en stor artikel i den tidning

som fanns i mitt hem. Artikeln ledde till att jag upptäckte en författare som jag tidigare aldrig hört talas om.

Som sextonåring var jag förhållandevis beläst och hade läst det mesta av Jack London, Agatha Christie och Conan Doyle. Alla tre är duktiga berättare. Ingen av dem kan sägas vara en stilkonstnär. Conan Doyles berättelser om Sherlock Holmes är de första noveller jag läste. Särskilt tyckte jag om den som heter *Det spräckliga bandet*.

När jag läste Hemingway upptäckte jag att det finns litterär stil. Det hade jag inte riktigt förstått tidigare. *Stil innebär att orden och meningarna fogas ihop på ett särskilt sätt i ett särskilt syfte*. Då du ger en berättelse olika sorters stilistisk utformning kan resultaten komma att skilja sig åt rätt avsevärt. Jag begrep, utan att kunna sätta ord på det vid den här tiden, att jag var på jakt efter en stil som passade mig. Senare skulle jag börja leta efter någonting att skriva om. Mest av allt var jag rädd för att berätta någonting om mig själv.

Förutom stil behövde jag en idé om hur jag skulle förhålla mig till verkligheten. Jag var en fantasifull person redan som barn. Tanken på att skriva tvingade mig att fundera över hur jag ville förhålla mig till fantasi och verklighet. Mycket av det jag läst som barn var fantasifullt och rätt frikopplat från verklighet. Jack London, när han berättar om hunden Buck i *Skriet från Vildmarken*, är tämligen realistisk, men bara tämligen. Agatha Christies mordgåtor är fantasifulla och fyndigt komponerade, men någon egentlig realism är det inte fråga om. Människorna och den värld de lever i är uppenbart påhittade, de är konstruktioner frigjorda från verklighetens krav. Detsamma gäller de intressanta kamraterna Sherlock Holmes och doktor Watson.

- 0 -

Är realism eftersträvansvärd och är litterär realism ens möjlig? Läs Strindbergs drama *Fröken Julie* (1889). Är dramat realistiskt? På vilket sätt? Kan berättelsen utspelas idag? I så fall - var och under vilka omständigheter? Vad händer om pjäsen idag spelas i Tennessee, USA och Jean är en svart man och fröken Julie är vit?

Jämför gärna den "realistiska" *Robinson Kruse* (1719) med den "icke - realistiska" *Gullivers Resor* (1726). Vad kommer det sig att vi idag bryr oss om de här gamla berättelserna? Eller gör vi det? Har de kanske ersatts av berättelser om *Harry Potter* och *Star Wars*? Vilken är för övrigt skillnaden mellan en filmberättelse *som berättelse* och en roman eller novell?

- 0 -

Den stora dubbelhjärtade floden är berättelsen om en ung man som stiger av tåget i ett otillgängligt område nära gränsen mellan USA och Canada. Han bär en tung ryggsäck och är på väg till en flod för att fiska. Landskapet har härjats av skogsbrand. Vägen mot floden går genom ett förkolnat, svartbränt område. Till och med gräshopporna är svarta. Berättelsen handlar om hur fisket går till. *Den stora dubbelhjärtade floden* finns i Hemingways novellsamling *I vår tid*. (*In our time* 1925) Samlingen består av femton noveller. Några av dem är på sex eller sju sidor. Novellen *Den stora dubbelhjärtade floden* är den längsta av dem. Novellsamlingens titel *In our time* är hämtad ur Bibeln:

"For *our time* is a very shadow that passeth away: and after our end there is no returning: for it is fast sealed, so that no man commeth againe." (King James bible 1611, Wisdom of Solomon 2:5).

I allmänhet påstås att titeln till novellsamlingen är hämtad ur *The Book of Common Prayer*: 'Give us peace in our time, O Lord.' Kanske ligger sanningen i att Hemingway var bekant med båda texterna. Hans uppväxt var färgad av amerikansk kristen religiositet.

Novellerna i *In our time* har allihop en slags mycket korta ingresser. Hemingway kallade ingresserna för chapters. *Den stor dubbelhjärtade floden* består av två delar. Varje del har en ingress. Den ena handlar om några män som blir hängda i ett landsortsfängelse i USA. Den är på drygt tjugo rader. Den andra handlar om en tjurfäktare som stängas ihjäl. Den är knappt tjugo rader lång. Det finns en spänning mellan brutaliteten i ingresserna och fiskeskildringen. Ett av skälen till att jag fastnade för *Den stora dubbelhjärtade floden* var att jag som sextonåring var en entusiastisk fiskare. Jag hade metat abborre och kastat med drag efter gädda och sik. Jag tyckte om att fiska och tyckte att *Den stora dubbelhjärtade floden* handlade om mig. 1992 skrev jag romanen *Vinterviken*. Vart och ett av de fyrtyotvå kapitlen har en kort ingress. Hela idén med ingresser hade jag fått från läsande av Hemingways novellsamling. Det jag läst hösten 1961 kom 1992 att bli vägledande för mig då jag planerade romanen *Vinterviken*.

- 0 -

En längre novell som jag, och många med mig, tycker är riktigt bra är Maupassants *Fettpärlan*. (*Boule de suif* 1880). Många amerikaner skriver och har skrivit noveller som har haft betydelse för mig. Novellsamlingen *Vinterfiske* (1987) av Richard Ford innehåller många bra noveller. Fords korta roman *Löpeld* (*Wildlife* 1990) är ett mästestycke. Richard Ford är duktig på att förmedla medkänsla med de han berättar om. Jag har aldrig riktigt förstått hur han gör, men han gör det bra och *Löpeld* bör alla läsa som vill lära sig något om skrivande. Tobias Wolff har också skrivit bra noveller. Alice Munro har skrivit otaliga. Självt tycker jag bäst om en som handlar om en ung kvinna som arbetar i ett slakteri. I Sverige skriver Cecilia Davidson bra noveller, liksom Naja Marie Aidt i Danmark. Några av Edgar Alan Poes noveller är bra, särskilt för den som tycker om det som är kusligt.

Det finns mycket att läsa och läsandet är början på allt skrivande. Den som vill hantera novellformen behöver fundera över hur det går till att med få ord säga någonting om hur det kan vara att vara människa. Hemingways *I vår tid* är en bra utgångspunkt för funderande kring korta berättelser. Läs endast ingresserna till novellerna i samlingen

Mats Wahl

www.storyland.se

Inför arbete i Ängskolan, Sundbyberg, april 2016

och fundera över hur de är gjorda. En annan ingång till studiet av den mycket korta berättelsen är min roman *Vinterviken* från 1993. Där finns fyrtyotvå korta ingresser. Läs dem och leta fram den du tycker bäst om. Skriv en likadan med lika många ord, fast om någonting helt annat, någonting som ligger nära dig och ditt liv. Många har i skolan läst Dagermans *Att döda ett barn*. Den är ett mästerstycke. Det är också några andra noveller av Dagerman. Själv tycker jag mycket om en som heter *Snöblandat regn*. Strindbergs *Ett halvt ark papper* är mästerlig.

Det svåra med novellen är att formatet är så litet. *Ett halvt ark papper* innehåller ungefär sexhundra ord. Med så få ord finns inte mycket utrymme för fel ord eller felaktigt använda ord. I en roman om tvåhundrafemtio sidor är det en annan sak. Där syns inte ett enstaka misstag lika väl. Novellen är på det viset en krävande form. Om du springer en mil kan det finns utrymme för en dålig start och några snedsteg. Om du springer etthundra meter finns inget utrymme för missar av något slag. Allt måste göras rätt hela den korta tiden. Så obarmhärtig är novellformen att varje litet misstag syns. Det gör att novellformen är en bra övningsform. Att misstagen syns är en förutsättning för att de skall kunna rättas till. Att skriva en berättelse på mindre än trettio rader är krävande, lärorikt och roligt. Det är roligt för den som vill skriva på samma sätt som löpning på kort distans är roligt för den som vill springa fort.

Måste det vara roligt att skriva? Nej, jag tycker inte det. Det är bra om det är roligt, för det underlättar. Om det inte är roligt får man göra så gott man kan ändå. Varför? För att lära sig något om sig själv och om hur det kan vara att vara just den människa som man är. Allt skrivande innebär hanterande av språk, av ord med nyanser och skillnader. I språket finns våra möjligheter vad gäller att förstå oss själva, människorna runt omkring oss och den värld vi lever i. När du arbetar med språket utvecklar du dina möjligheter att vara och att bli den människa du vill vara. En av nycklarna till större förståelse för vad det innebär att vara den människa du är heter språk. Använd den nyckeln. Sjuttioett år gammal vet jag något om förlorade nycklar, bortslängda nycklar och lås som jag aldrig lyckades öppna. När det gäller många

av de lås som under ett liv måste öppnas finns endast språket att tillgå. Den som försummar sitt språk kan komma att känna sig inlåst i sig själv. Att krypa ut genom nyckelhålet är för det mesta inte möjligt. Vi behöver alla våra nycklar. Se till att du har reda på var du har dem och du skall finna att en dag kommer du att kunna öppna ett riktigt stort lås med en av dina minsta nycklar.

- 0 -

Läs gärna några stycken ur *Stilövningar* av Raymond Queneau. Boken innehåller en kort berättelse om en man som stiger på en buss. Samma berättelse berättas på 99 olika sätt. Som kort anteckning eller notering börjar berättelsen såhär:

"Dans l'S, à une heure d'affluence. Un type dans les vingt-six ans, chapeau mou avec cordon remplaçant le ruban, cou trop long comme si on lui avait tiré dessus. Les gens descendent. Le type en question s'irrite contre un voisin. Il lui reproche de le bousculer chaque fois qu'il passe quelqu'un. Ton pleurnichard qui se veut méchant. Comme il voit une place libre, se précipite dessus."

Ungefär:

" På S - bussen i rusningstid. En snubbe omkring tjugosex, filthatt med rem som ersätter hattbandet, alldeles för lång hals, som har den varit med i en dragkamp. Folk stiger av. Snubben blir irriterad på en annan passagerare. Han anklagar den andre för att knuffa till honom varje gång någon passerar. Tonen är gnällig, men avses vara aggressiv. När han får syn på en ledig plats kastar ha sig ner på den."

Stilövningar finns översatt och kan beställas på biblioteket.

Läs gärna min novell *Högvatten* och det som sägs om dramatik i texten *Så fungerar dramatik*. Texterna finns på www.storyland.se

Somliga sångtexter innehåller berättelser som skulle kunna bli korta noveller. Jag tänker på *Me and Bobby Mc Gee* med Kris Kristofferson eller Janis Joplin, *Hela orten har tabanja* med Cherrie, *You know I'm no good* och *Back to Black* av och med Amy Winehouse och Bellmans

Mats Wahl

www.storyland.se

Inför arbete i Ängskolan, Sundbyberg, april 2016

Solen glimmar blank och trind med Fred Åkerström. Bellman är en mästare. Hur använder han alla detaljerna när han ger oss en levande bild av något som sker?

Det finns många skickliga textförfattare. Du har säkert egna favoriter. Lyssna, glöm musiken och ta fram texterna, de finns ofta på nätet. Fundera över vad som berättas och fundera över hur det hela skulle skrivas om det inte var lyrisk text utan en kort berättelse. Lägg märke till att både Bellman och Amy Winehouse visste att det är i detaljen som möjligheten till inlevelse sitter. Jämför *I'm no good* och *Solen glimmar* och fundera över vilken funktion detaljerna har.

Kärnan i all bra text är substantiv och verb med några sammanbindande pronomen. Så fort adjektiven och adverbena blir alltför frekventa riskerar texten att tappa stinget. Substantiv, verb och några pronomen, det är vad det handlar om. Allt övrigt är ornamentering. Prålig ornamentering tenderar att bli innehållslös.

Begrunda nedanstående exempel och skriv någonting i samma stil och känn hur det känns. Förlägg handlingen till en skolgård eller ett uppehållsrum:

Filisteerna samlade sina härar till strid. De samlades vid det Soko som hör till Juda och slog läger mellan Soko och Aseka, vid Efes-Dammin. Saul och Israels män hade också samlats och slagit läger i Terebintdalen. De ställde upp sig till strid mot filisteerna. Filisteerna stod på berget vid ena sidan, och israeliterna stod på berget vid andra sidan, så att de hade dalen mellan sig.

Då kom en stridsman vid namn Goliat från Gat fram ur filisteernas led. Han var sex alnar och ett kvarter lång. På huvudet hade han en kopparhjälm, och han var klädd i en fjällpansarskjorta - pansaret av koppar vägde femtusen siklar. Han hade benskenor av koppar och bar ett kastspjut av koppar på ryggen. Skaftet på spjutet liknade en vävbom och järnspetsen på spjutet vägde sexhundra siklar. Hans sköldbärare gick framför honom. Och han stod och ropade till Israels här: "Varför drar ni ut och ställer upp er till strid? Är inte jag en filisté och ni Sauls tjänare? Välj ut åt er en man som kan komma hit ner till mig. Om han klarar av att strida mot mig och slå ner mig, skall vi vara era slavar. Men om jag besegrar och slår ner honom, skall ni vara våra slavar och tjäna oss." Filisteen fortsatte: "Jag har i dag hånat Israels här. Skaffa fram någon, så att vi får slåss!" När Saul och hela Israel hörde vad filisteen sade, blev de förfärade och skräckslagna

Mats Wahl

www.storyland.se

Inför arbete i Ängskolan, Sundbyberg, april 2016

Gestaltning

Att gestalta är att söka och finna en form för att levandegöra och tydliggöra - utan övertydlighet - det du vill berätta.

Gestaltning, när det ankommer på mig, är att använda tre tekniker. Jag berättar:

- * Vad människor gör.
- * Vad människor säger.
- * Vad människor har för "grejer."

Studera exemplet nedan. Lägg märke till hur man talar, vad man har för attribut och vad man gör.

- 0 -

Harald och Elin står bredvid varandra i ett björksnår och på andra sidan dalgången ser de huset. En flock kråkor flaxar vinglande och kraxande förbi.

- Kan vi använda kikaren? frågar Elin.
- Antar det. De ser ändå var vi är.

Harald vänder ansiktet mot skyn, kisar och pekar.

- Däruppe. Den mäter in oss och någonstans sitter nån vid sin skärm och ser hur i vi står här.

Elin gräver fram kikaren ur sadelväska och riktar den mot huset på andra sidan. Efter en stund räcker hon den till Harald.

- De har stängt luckorna för ett fönster och ställt stöttor emot. Antar att det är där Vagn hålls fången. Det är samma sorts hus som vi har, fast ett nummer större. Det har dubbla skorstenar.

Harald riktar kikaren mot huset och vrider på centrumskraven.

- Ser inte ut som att nån är hemma. Ingen rök, stängd dörr.

Han räcker kikaren till Elin igen och hon sätter okularen till ögonen. Mot hennes ben står armborstet lutat. Hästen kastar med huvudet och hon fattar tyglarna.

- Ska vi gå över dalen eller ta oss runt?
- Vad gör det för skillnad vilken väg vi kommer? undrar han.
- Om vi går rakt över dalen och upp på andra sidan ser de oss på långt håll. Vill de sätta en skäkta i nån av oss så är vi lätta mål. Vi märker ingenting förrän vi har pilar i halsen. Om vi går runt kan vi komma vanliga

Mats Wahl

www.storyland.se

Inför arbete i Ängskolan, Sundbyberg, april 2016

vägen. Vi kan ha hästen mellan oss och dem. Det kanske är det bästa, att ha hästen mellan oss och dem. Och det är en fördel att vara så nära att vi kan se vad de gör. Om de kommer ut ur huset förstås, det är inte säkert att de vill visa sig, särskilt om de vill oss illa.

- Du har nog rätt, säger han. Vi går åt älven till. Där blir dalgången mindre djup och vi kommer ut på vägen.

- Men det är inte nödvändigt att de genast får se oss, säger Elin. Vi kan hålla oss i slyet så att de inte blir varse att vi är på väg förrän vi står på gården.

Det tar dem nästan en timme att bland smågranar och björksly följa åskanten fram till skogsvägen, som inte är mer än två hjulspår, men den är röjd och det är en väg, även om den inte kan trafikeras av vilka fordon som helst.

- Vi går på samma sida om hästen, föreslår Elin. Om vi har Blacken mellan oss och huset så tänker de sig för innan de skjuter. Ingen vill skada en häst.

Men när hon hör sina ord ser hon för sin inre syn hur Ronja faller med pilar i halsen.

När de kommer så långt fram att de ser blommorna i fönstren börjar hundarna skälla därinne.

De stannar på gårdsplanen en bit från staldörren. Hästen står till vänster om dem, det är nästan varmt och vinden är svag.

- De är hemma, säger Elin och pekar. Det ryker ur skorstenen.

- Kameran till vänster rör sig. De glor på oss. De har fått behålla sin snurra.

De lyssnar båda en stund till svischandet från rotorbladen på fackverksmasten bakom huset.

- Ska vi säga vilka vi är?

- Säg det du.

Harald ropar.

- Det är Harald Torson!

Ingenting händer, förutom att hundarna i huset tystnar.

- Det är Harald Torson! ropar han igen.

Då öppnas ytterdörren och en storvuxen man i gula bomullsbyxor, rödrutig skjorta och träskor kommer ut. Han har en grov käpp i handen och han stödjer sig på den.

- Kom närmre! ropar den store.

Harald och Elin fortsätter framåt och båda håller armborsten i händerna, men ingen har spänt strängen.

De stannar fem meter från mannen.

Han är gråhårig, har ljust blå ögon och är lång, nästan två meter. Det grå håret ligger ner över axlarna och det vänstra ögat är halvslutet, som kisar han mot stark sol.

- Jaså! ropar han. Brorsonen kommer på besök! Det var inte igår! Vem har du med dig?

- Hon heter Elin.

Elin stiger fram och ställer sig bredvid Harald och den store spottar en tung loska på gruset.

- Dig har jag hört talas om. Du lär tycka om att lägga folk i jorden.

- Det är inte vad jag helst sysslar med.

- Du har dräpt min bror.

- Han ville ta livet av mig.

Den store fnyser.

- Du ser levande ut.

- Om jag inte försvarat mig låg jag död nu.

- Vad som hänt om inte om funnits är svårt att veta. Vad vill du här?

- Du har Vagn hos dig.

Den store harklar och spottar igen och pekar med käppen på Blacken.

- Vacker häst. Är den din?

- Ja.

Den store sätter ner käppen, lutar sig mot den och ser ut som ett träd som slitit hälften av rötterna ur jorden, gungar på rotvältan och är nära att falla.

- Jag hade vackra djur, förr i tiden. Nu har jag inte många kvar.

Så spanner han ögonen i Harald.

- Du har ett konstigt sätt att hedra minnet av far din.

Harald svarar med låg röst, som vill han ogärna bli hörd.

- Kanske.

- Kanske! Har du snor mellan öronen? Det sa alltid Björn, att du inte var mycket till karl, att du inte hade nån riktig vilja och att du var ett rö för alla skitvindar.

- Att jag var av dåligt virke sa han redan innan jag inte räckte honom till midjan, mumlar Harald.

Den store sätter en hand bakom vänstra örat.

- Kan du inte tala så man hör!

Harald tiger.

Då öppnas dörren bakom mannen och ut på gården kommer en kvinna lika lång som mannen i de gula byxorna. Hon är klädd i en klänning som går ner över vaderna. Den är rosafärgad med knytnävsstora bruna blommor på och hon har raggsockor och träskor med kurbitser. Kvinnan har det grå håret virat i en knut och det är uppsatt på bakhuvudet och en decimeterlång pinne är stucken genom knuten.

Hon vänder sig mot mannen.

Mats Wahl

www.storyland.se

Inför arbete i Ängskolan, Sundbyberg, april 2016

- Vad står du här och gapar om?

Han lyfter käppen och pekar på Harald.

- Det är Björns pojke.

Hon fnyser.

- Ser jag väl.

Han pekar på Elin med käppen:

- Där är ungen som tog livet av Björn. Nu står hon här och vill träffa bror sin. Kan du förstå att jag blir upprörd när hon har sällskap av en drul som ser vänligt på den som bragt hans far om livet?

Han tystnar och kvinnan lägger en hand på hans rygg.

- Du borde gå in Svante. Du har feber. Det är inte bra för dig att stå här och gapa.

Elin talar med hög röst.

- Vi kan sälja ett lager från SKF. Det var vad Björn ville ha när han kom till oss. Vi har bara ett och ni kan få köpa det när vi fått min bror tillbaka.

Den store pekar med käppen på Elin.

- Du är inte lite fräck du! Först har du ihjäl bor min, sen vill du driva handel!

- Den som ville handla var inte jag, det var Björn som kom till oss. Han trodde att vi hade hur många lager som helst, men han hade fel. När vi inte ville sälja det ena av de två vi ägde blev han gramse. Härsknen och hämndlysten överföll han mig och Vagn på väg hem från Wong. Jag värjde mig så gott jag kunde och Björn dog. Om du håller det emot mig så är det din sak, men att en sextonårig flicka försvarar sig då en gubbe står henne efter livet tycker inte många är konstigt.

- Jag har hört en annan berättelse, muttrar den store.

- Vi har båda hört annat, instämmer kvinnan och rättar till hårknuten med vänsterhanden. Hon har breda guldringar på tre av fingrarna.

Mannen vänder sig mot henne och han talar nästan viskande.

- Det är nog bra om en av oss pratar i den här saken. Om vi ska vara flera om ordet blir det lätt oreda.

Kvinnan rynkar pannan.

- Då kan väl du tiga Svante! Själv har jag inte lust att hålla tyst och du har redan gapat så det räcker. Med din feber borde du ligga på sofflocket.

- Vi vill avsluta den handel som Björn påbörjade, säger Elin. Vi säljer ett lager för att få Vagn genast. Att Björn gick och dog är hans eget fel. Ingen utom du skall klandra mig för att jag försvarar mig då jag blir angripen.

- Du talar bra, muttrar Svante. Det får man säga om dig. Vad ska du bli när du blir stor?

- Kanske du ska hålla dig till saken? menar kvinnan bredvid honom.

Och hon iakttar Harald.

- Du är väl sjutton vid det här laget?

Mats Wahl

www.storyland.se

Inför arbete i Ängskolan, Sundbyberg, april 2016

- Arton.
- Arton! Ja, tiden går. Tror inte jag sett dig på två år. När jag hade födelsedag var du inte med, inte när Svante fyllde heller.
- Jag hade annat för mig, påstår Harald.
- Kan tro det, muttrar Svante. Upptagen ung man, det är du nog, väldigt upptagen. Kan inte slita dig från dina plastleksaker ens när din farbror fyller jämnt.

Svante harklar och spottar, flyttar käppen och lutar sig mot den, som är han nära att falla.

- Det kunde vara bra om vi inte blev stående här hela förmiddagen, säger Elin. Kanske kunde min bror få komma ut så att vi ser att han inte lidit skada.

- Vad skulle det vara för skada? undrar kvinnan. Tre mål mat har han fått varje dag och en extra filt när han fick feber. Ingen kan klaga på hur vi skött honom.

- Är han sjuk? undrar Elin.

- Det är en annan sak också, säger Svante, rätar på ryggen och skjuter fram hakan.

- Vilken sak? undrar Elin.

- Om vi ger dig Vagn, hur vet vi då att Ida får köpa lagret?

Elin ler och ser nästan glad ut.

- Du kan hämta det när du vill.

Den store stryker sig över hakspetsen.

- Jag hämtar inte nåt lager. Det är Ida och Norman som kommer, det är deras affär, men vad dom tycker om att vi släpper Vagn lös innan de själva fått vad de vill ha, det vet jag inte.

I samma ögonblick öppnas dörren och Ida kommer ut. Hon är klädd i nötbruna skinnbyxor och skinnjackan med fransar, vit rundkragad ylletroja, träschor och en röd halsduk virad två varv runt halsen. Håret är tovig och hon är mycket blek. Runt midjan har hon bältet med kniven. Hon ställer sig intill fastern och sätter händerna i sidorna.

- Vad håller ni på med? kraxar hon med röst som låter som om den skall brista. Mina affärer sköter jag själv.

Den store mannen vänder sig mot brorsdottern.

- Nja, enbart din affär är det väl inte längre. När jag tänker närmare på saken märker jag att du står på min gårdsplan och ditt byte sitter i mitt hus medan din bror ligger och yrar på min säng, så vi kanske ska tänka oss att jag har del i den här affären, jag också, även om jag inte tar ansvar för hur det hela avlöper. Från början var det sagt att ni bara skulle stanna hos oss en natt.

- Vi fick Yalun, kraxar Ida. Vill du att dina släktingar ska gå sjuka från ditt hus, är det vad du menar?

Och hon vänder sig till kvinnan, vars ena raggsocka har hasat ner över träskon.

- Är det vad du vill Sigrid, att dina släktingar ska gå härifrån med feber i kroppen?

Sigrid skakar på huvudet, rycker pinnen ur hårknuten och fäller ut det långa håret. Det faller som aska över axlarna.

- Ni stannar tills ni är friska och vart ni då tar vägen får bli en senare fråga.

- Vi har hus och del i maskinparken, kraxar Ida. Vi ska nog klara oss, bara sjukdomen släpper.

Så vänder hon sig mot Elin.

- Vad är det du vill? låter det ur henne med en röst som knappt bär så långt som fram till Elin och Harald.

- Avsluta affären som Björn påbörjade.

Ida lägger en hand på knivskaftet och söker broderns blick.

- Och du då, står inte du på fel sida i den här saken?

- Björns sak var inte rättfärdig, svarar Harald.

- Så släktskap betyder ingenting för dig?

Harald rycker på axlarna.

- Inte mer än för dig när du brukade slå mig.

Då öppnas dörren igen och Norman blir synlig i dörröppningen. Han är klädd i gångkläder, har en grå filt över axlarna och en pinnstol i handen. Han får upp dörren och blir stående lutad mot stolens ryggstöd. Munnen står öppen och han flämtar. Bakom honom skymtar en mörk hundkropp.

- Gå och lägg dig Norman! fräser Sigrid.

- Ska det förhandlas om mina affärer vill jag vara med, flämtar han och kommer genom dörröppningen stödd på stolsryggen. Han tar några steg framåt, ställer stolen på gruset och sjunker ner på den. Filten drar han åt över axlarna. Han blänger på brodern och kraxar med samma sorts brustna röst som systemen medan Sigrid stänger dörren.

- Björn sa alltid att du är en skitmänniska Harald. Nu ser vi hur rätt han hade. Att du kan komma hit tillsammans med den som skjutit ihjäl vår pappa, det ...

Han hostar och tystnar.

- Gå in med dig Norman, säger Sigrid. Du drar döden på dig om du ska sitta här och huttra.

- Vi vill ha Vagn, säger Elin. Vem som helst av er kan därefter komma och köpa lagret. Det är den affär jag vill göra och jag vill göra den genast. Om det ska dras ut på tiden kan jag komma att ändra mig och vad som sker om mammas släktingar får veta att ni tagit Vagn svarar jag inte för. Men en sak verkar säker, förutom Sigrid ser ingen av er ut att vara i form för kamp, om det nu är så att ni vill stänga in er i huset och inte släppa min bror ifrån er.

Mats Wahl

www.storyland.se

Inför arbete i Ängskolan, Sundbyberg, april 2016

Och även om du Sigrid ser stark och farlig ut så tvivlar jag på att du kan hålla stånd mot pappa och mammas bröder. Och själv tänker jag i den kampen inte hålla mig undan, så det blir mycket för dig Sigrid att stå i på egen hand.

Hundarna i huset börjar yla och Sigrid vänder sig om, sliter upp dörren och ropar åt dem att hålla tyst. Hon har samma tonfall då hon kommenderar hundarna som när hon talade till Norman.

- Det här ser ut att bli krångligare än det behöver vara, kraxar Ida med en röst som knappt räcker till mer än en viskning.

Och i samma ögonblick tar hon några steg framåt, rycker kniven ur slidan och vänder den i handen så att hon håller det breda bladet framåtriktat i höjd med höften.

Elin backar.

Med anmärkningsvärd kvickhet tar Svante några steg framåt, lyfter käppen och slår Ida i knäveckan.

Hon ger ifrån sig ett kort skri, viker hop sig jäms med knäna, tappar kniven och faller baklänges för att bli liggande vid Haralds fötter.

Svante loskar vid hennes fötter och stryker sig över läpparna med baksidan av handen som inte håller käppen.

- Ida har alltid varit hetsig, säger han, som för att förklara varför han gjorde som han gjorde. Norman försöker resa sig, men faller tillbaka ner på stolen och framåtlutad glor han på systemen, som ligger orörlig.

- Det är en annan sak också, säger Elin när Svante återigen står bredvid Sigrid.

- Hjälp henne upp! ber Norman med sin nästan ohörbara röst.

- Vad kan det vara? undrar mannen med käppen och glor på Elin.

- Det gäller hästen.

- Vilken häst? vill Sigrid veta.

- Hjälp henne! bönar Norman och försöker resa sig från stolen.

Sigrid lägger en hand på hans axel.

- Sitt ner Norman.

- Det gäller hästen som sköts ihjäl när man tog Vagn, säger Elin. Det var en bra nordsvensk och vi vill ha betalt för att man tog livet av den. Vi räknar med att när ni kommer för att hämta lagret så har ni med er vad det kan kosta att köpa en ny.

- Hjälp henne upp, viskar Norman.

- Nu går vi in Norman, säger Sigrid. Res på dig!

Och Sigrid fattar tag under Normans vänsterarm och hjälper honom att resa sig. Han kommer på benen och skall ta med sig stolen.

- Låt den stå Norman, säger Sigrid.

Och så öppnar hon dörren och en jättelik schäferhund slinker ut. Ännu en hund syns bakom den första, men Sigrid ryter åt den och den gnäller och försvinner in.

Den första hunden går till Svante och stryker sig mot hans ben och Svante fattar den i halsbandet och säger åt den att sitta. Den sätter sig bredvid honom, tungan hänger, djuret flåsandas och den yviga svansen rör sig fram och åter över gruset, fram och åter, fram och åter.

- Nu vill vi ha Vagn, säger Elin.

Norman står lutad mot dörrkarmen. Han ropar till Svante med det lilla han har kvar av rösten. Han är mycket blek och ser ömsom på farbrodern, ömsom på systemen

- Varför slog du henne?

Svante vänder sig mot brorsonen och granskar honom, som försöker han begripa vilken sorts svar Norman skall kunna förstå. Han talar långsamt och tydligt.

- Om det ska blödas på min gårdsplan så är en sak säker, det är jag som bestämmer vems blod som ska flyta.

Så tar han ett fastare grepp om hundens halsband, går mot dörren och försvinner in.

På marken ligger Ida, som nu har börjat röra sig. Hon sätter handflatorna mot gruset och häver sig upp. När hon böjer sig framåt för att ta kniven sparkar Harald den åt sidan. Hon rätar på ryggen, sätter händerna på höfterna, lutar sig en aning bakåt och glör.

- Det här ska jag minnas, säger hon och orden kryper som insekter över läpparna.

Hon upprepar:

- Det här ska jag minnas! Och hon ser på Elin och fnyser.
- Dig kan jag glömma. Varefter blicken flyttas till brodern
- Men inte dig.

Och så böjer hon sig, tar upp kniven, sticker den i slidan och vacklar mot huset.

Samtidigt öppnas dörren och Vagn kommer ut följd av Svante, som håller en gul filt i handen och när de står framför Elin lägger han den över Vagns axlar.

- Ge er iväg nu, säger Svante när Vagn omfamnar Elin. Och glöm inte att vi har ett avtal. När Norman och Ida kommer för att hämta det de är lovade är det bäst de får det de ska ha. Och om jag var du...

Och han pekar med käppen på Elin.

- Om jag var du skulle jag inte göra sak av en död häst.

Så vänder han på klacken, går till dörren och försvinner in i huset.

Elin håller brodern runt midjan. Hans kind ligger mot hennes och han skakar och hackar tänder. Ansiktet har samma färg som smutsig snö och det röda håret är tovtigt och vått i fästet.

- Stöd honom, säger Elin och låter Harald hålla brodern medan hon tar ett steg bakåt och kränger av sig ulltröjan. Hon drar den över huvudet på Vagn och hjälper honom att trä armarna i ärmarna medan Harald håller honom stående på skälvande ben.

- Sätt foten i stigbygeln, uppmanar hon.

Vagn lyfter foten, men får inte upp den tillräckligt högt och Elin blir tvungen att ta hans fot och placera den rätt. Därefter hjälps Harald och Elin åt att baxa upp honom i sadeln. Vagn hänger framåtlutad med ansiktet mot manken. Elin lägger den gula filten över hans lår och leder i tyglarna. Harald går bredvid stigbygeln med en hand på ryttarens stövel, beredd att ta emot om Vagn skulle börja glida ur sadeln.

Ur: *Ryttarna*, Mats Wahl, N & K 2014

Inte endast personer, deras liv och utveckling kan gestaltas. Ett helt samhälle med dess lagar och formella och informella regler kan också gestaltas. Vilken sorts samhälle är det som beskrivs här?

- Womit kann ich helfen, klingt es aus dem mobil.
 - Wir sind zwei Leute, die den Sicherheitsweg zwölf überqueren wollen, antwortet Elin. Geht das?
 - Einen Augenblick, klingt es aus dem Mobil.
 Und nach einer Weile:
 - Was ist euer Ziel?
 - Wongs supermarket 63.
 - Einen Augenblick, tönt es erneut aus dem Mobil. Und dann:
 - Ihr habt fünfzehn Minuten, um den Sicherheitsweg zwölf zu überqueren. Bitte schön.

Ungefär:

- Vad kan jag stå till tjänst med? låter det ur cellen.
 - Vi är två personer som vill korsa säkerhetsväg tolv, svarar Elin. Går det bra?
 - Ett ögonblick, låter det i cellen.
 Och efter en stund:
 - Vilket är ert mål?
 - Wongs varuhus nummer 63.

Mats Wahl

www.storyland.se

Inför arbete i Ängskolan, Sundbyberg, april 2016

- Ett ögonblick, låter det igen i cellen.
Och strax därpå:
- Ni har under femton minuter tillåtelse att korsa säkerhetsväg tolv. Var så goda.

Ur: *Die Reiter*, Mats Wahl, N & K 2014

Konflikt och utveckling

För att läsaren skall fördjupa sig i berättelsen krävs i allmänhet att:

- * Läsaren kan intressera sig för de inblandade och deras belägenhet. Läsaren frågar sig hur det skall gå för någon eller några.
- * Läsaren får möjlighet att följa någon form av utveckling. Utvecklingen kan vara synlig i det yttre eller vara någonting som pågår i det inre, men någon form av förändring i bemärkelsen utveckling vill läsaren gärna bli vittne till.
- * Berättelsen presenteras på ett språk och i en form som gör det möjligt för läsaren att begripa vad det är som berättas.

Alla tre punkterna ställer till problem för skribenten. Skribenten blir tvungen att fråga sig om det är berättelsen som skall vara i centrum eller om det är läsaren. Om författaren sneglar på vad hen tror att läsaren vill ta del av är risken stor att författaren anstränger sig för mycket med att stryka den tilltänkte läsaren medhårs. Att stryka den tilltänkte läsaren medhårs är möjligt först när författaren utvecklat fördomar om vem läsaren är och vad läsaren vill höra och i vilken form läsaren är beredd att ta till sig information. Medhårstänkandet är destruktivt eftersom det kan leda till att själva berättelsen korrumpas. Läsaren blir i medhårstänkandet huvudpersonen och författarens fördomar och förutfattade meningar om läsaren blir en huvudsak. I den litteratur som tänkes bli läst av barn och unga är det inte ovanligt att författaren kritiseras för skildringar av sexualitet och

brutalitet. Kritikern tänker sig då att ungdomar är obekanta med både sexualitet och brutalitet och att skildringar av allt som hör dit bör lindas in i någon slags allmän försäkran om att "det ordnar sig."

En möjlig författarhållning är att berättelsen betraktas som det centrala. Författarens uppgift är därvid att låta berättelsen framträda så tydligt och konturskarpt som möjligt. Vad läsaren till äventyrs kan tycka och tänka om texten är ingenting som författaren egentligen skall befatta sig med.

Hur än författaren hanterar den här problematiken blir det knepigt. Själv väljer jag att inte bry mig så mycket om läsaren och tänker mig att min berättelse är huvudpersonen. Berättelsen har ett språk som tillhör den, ungefär som hårfärgen tillhör håret. Det händer att människor färgar håret, vilket är oproblematiskt. Att fuska med vem som är huvudpersonen i en berättelse är en helt annan sak. Berättelsens språk gör det möjligt för berättelsen att framträda i all sin prakt. En del av mitt arbete handlar om att finna det språk som hör till berättelsen. Vem som väljer att tycka om eller tycka illa om berättelsen har jag egentligen inte med att göra.

Hållningen är inte invändningsfri och den är inte oproblematiskt, men i grova drag är den min. Varje författare behöver utveckla föreställningar i den här saken. *Är min berättelse huvudpersonen eller är det läsaren som skall strykas medhårs?* I skolan har många av oss upptäckt att lärare tycker bättre om vissa sorters historier och sämre om andra. Den som vill lära sig skriva bör inte fundera över vad läraren tycker om berättelsens innehåll. Lärarens föreskrifter bör däremot slaviskt följas vad gäller:

- * Stavning - stava alltid rätt. (Själv lärde jag mig inte stava förrän i gymnasiet.)

- * Meningsbyggnad - använd fullständiga satser. (Jag lärde mig inte förstå vikten av fullständiga satser förrän i gymnasiet).

* Klichéer - använd aldrig stående uttryck av typen "regnet stod som spön i backen", "snabbare än blixten försvann hon längs vägen", "han var vacker som en dag", "hon var stark som en björn", "han var listig som en räv", "hon var hungrig som en varg." (Långt upp i gymnasiet använde jag klichéer).

* Är de sex exemplen ovan liknelser eller metaforer?

* Hitta på egna metaforer och liknelser. Använd aldrig sådana som du hört eller sett förut. Din lärare kan berätta för dig vad det är för skillnad på en metafor och en liknelse. (Själv använde jag sällan metaforer eller liknelser när jag gick i skolan).

Någonstans i fjorton - femtonårsåldern behöver man börja utveckla ett eget tänkande kring sitt berättande. Man behöver frigöra sig från andras åsikter och på allvar utveckla egna.

Låt oss se på det längre utsnittet ur *Ryttarna* som citerats ovan.

Elin, 16 år gammal och Harald 18, står i ett björksnår och betraktar ett hus på andra sidan dalgången. De har med sig en häst och vi förstår att de tror sig vara övervakade av drönare. Elin har ett armborst och man väntar sig fientligt bemötande när man närmar sig huset. Syftet med att besöka huset är att man skall förhandla. Elins bror Vagn hålls fången och man ämnar erbjuda ett byte. Vagn skall bytas mot ett kullager till vindsnurren.

Lägg märke till:

* Syftet med besöket. Det är inte vilket besök som helst (det här framgår inte riktigt klart i utsnittet, men det framgår då man läst hela berättelsen).

* Elin och Harald väntar sig fientligheter av livshotande karaktär.

* De som finns i huset presenteras en efter en. Studera hur det ser ut och hur det går till vid presentationen av:

- * Svante.
- * Sigrid.
- * Ida.
- * Norman.
- * Vagn
- * Hundarna.

Studera konflikterna. Vilka konflikter finns mellan besökarna Elin och Harald och de som bor i huset? Vilka konflikter finns mellan de som finns i huset?

Elin och Harald är tidigare i romanen utförligt presenterade, men presenteras återigen för läsaren, huvudsakligen i dialogen. Utvecklingen består i att man löser uppgiften. När man lämnar huset har man med sig den svårt sjuke Vagn.

Att börja en berättelse

Starten på en berättelse är betydelsefull. På de första sidorna, kanske redan i de första meningarna, bygger författaren upp en relation till läsaren. I det goda fallet anar läsaren redan efter några rader vad det är för slags berättelse som kommer att presenteras:

" Aujourdhui, maman est morte. Ou peutetre hier, je ne sais pas. J'ai recu un télégramme de l'asille: `Mère décédé. Enterrement demain. Sentiments distingués.' Cela ne veut rien dire. C'étatit peutetre hier."

(Vissa språkliga tecken kan jag inte göra på min dator. För dig som läser franska är det lätt att se var jag missat några tecken som man eventuellt har tagit bort eller kommer att ta bort ur det franska skriftspråket.)

Samma text i översättning:

"I dag dog mamma. Eller kanske igår; jag vet inte. Jag fick telegram från ålderdomshemmet: "Eder moder avliden. Begravning i morgon. Varmaste deltagande. Det säger kanske ingenting. Det var kanske igår."

(Albert Camus, *Främlingen* 1942)

Främlingen är berättelsen om Meursault. Efter de första raderna frågar vi oss, mer eller mindre medvetet:

Vem är den här personen som inte minns om modern dog idag eller igår? Är det en man eller en kvinna? Var lever den här personen? Vad vill personen med sitt liv? Hur skall den här berättelsen utvecklas? Vart skall författaren ta mig? Kommer jag att vilja komma med på den resa som författaren vill ta mig med på? Hur skall det gå?

Hur skulle det bli om samma skeende berättades i tredje person? Hur skulle författaren bära sig åt för att åstadkomma en effekt liknande den som finns i författarens skrivning? Går det att åstadkomma samma effekt i tredje person?

En bra start finns i Sylvia Plaths *The Bell Jar* (Glaskupan 1963):

"It was a queer, sultry summer, the summer they electrocuted the Rosenbergs."

En lika bra första mening, fast av en helt annan sort, finns i Salingers *The catcher in the rye* (Räddaren i nöden 1951):

" If you really want to hear about it, the first thing you'll probably want to know is where I was born, and what my lousy childhood was like, and how my parents were occupied and all before they had me, and all that David Copperfield kind of crap, but I don't feel like going into it."

En ingress ur *In our time*:

"They shot the six cabinet ministers at half-past six in the morning against the wall of a hospital. There were pools of water in the courtyard. There were wet dead leaves on the paving of the courtyard. It rained hard. All the shutters of the hospital were nailed shut. One of the ministers was sick with typhoid. Two soldiers carried him downstairs and out into the rain. They tried to hold him up against the wall but he sat down in a puddle of water. The other five stood very quietly against the wall. Finally the officer told the soldiers it was no good

Mats Wahl

www.storyland.se

Inför arbete i Ängskolan, Sundbyberg, april 2016

trying to make him stand up. When they fired the first volley he was sitting down in the water with his head on his knees."

Den här ingressen inleder novellen *The battler*. När själva novellen börjar möts vi av en brutalitet som kan påminna om den i ingressen. Novellens huvudperson, den ungefär 19 - årige Nick Adams, har blivit misshandlad och avslängd från ett tåg:

"Nick stood up. He was alright. He looked up the track at the lights of the caboose going out of sight around the curve. There was water on both sides of the track, then tamarack swamp. He felt of his knee. The pants were torn and the skin was barked. His hands were scraped and there were sand and cinders driven up under his nails."

Novellen är ungefär nio sidor lång, men inleds av ingressen där det berättas om männen som blir skjutna. Berättelsen om avrättningen är exakt i beskrivningen. Vi får veta att det regnar, att det hela går av stapeln klockan halv sju på morgonen och att det sker mot en sjukhusvägg.

Jämför med berättelsen om David och Goliat. Hur många adjektiv hittar du? Hur många adverb? Fundera över *quietly*. Hur fungerar ordet i sitt sammanhang?

Vilken effekt har det registrerande berättandet på oss som läsare? Jämför gärna med berättelsen om den hängning i ett landsortsfängelse som finns som ingress till en annan novell i *In our time*.

Jämför med god journalistik. Välj ett stycke nutid med samma sorts brutalitet som den nästan hundraåriga våldsamhet som Hemingway skildrar. "Wir landen in Paris aber dürfen das Flugzeug nicht verlassen, bis die Grenzschutzbeamten unsere Pässe kontrolliert haben. Bevor man den Flughafen verlässt, werden die Pässe noch einmal kontrolliert, EU-Bürger oder nicht, die Warteschlange ist lang und bewegt sich nur langsam. In schussichere Westen gekleidete Polizisten ziehen mit einer Bestimmtheit und Heftigkeit, die mich zusammensucken lässt (bin ich die Einzige, der es auffällt?), all diejenigen heraus, die verdächtig aussehen. Dunklere Haut. Kopftuch. Schwarze Haare und schwarzer Bart. Männer wie Frauen. Sie holen sie aus der Warteschlange und nehmen sie mit, *racial profiling at its best...*"

Ungefär:

"Vi landar i Paris men får inte lämna flygplanet förrän gränspolisen har kontrollerat våra pass. Innan man lämnar flygplatsen blir passen kontrollerade en gång till. Det spelar ingen roll om man är EU - medborgare eller inte. Kön är lång och rör sig bara långsamt. Poliser i skottsäkra västar drar med bestämd häftighet ut alla ur kön som dom tycker ser misstänkta ut. Mörk hud, huvudduk, svart hår och svart skägg. Män och kvinnor. Man tar ut dem ur kön, *racial profiling at its best...*"

Lena Gorelik, Die Zeit 24 mars 2016, efter attentaten i Bryssel.

* Fundera: vilken är skillnaden mellan att bygga en relation med läsaren och att stryka läsaren medhårs?

Hemingway påstod att den bästa amerikanska romanen är Mark Twains *The Adventures of Huckleberry Finn* (1884).

I *Huckleberry Finn* finns exakthet i beskrivningarna och en brist på sentimentalitet. Här finns författarens förmåga att låta en fiktiv person leva i ett pågående nu, växa och utvecklas. Hemingway var mån om att påpeka att Mark Twains roman är bäst i början. Efterhand blir den mindre fängslande. Det verkar som om Mark Twain inte kunde hålla reda på sin förtvivlan inför det samhälle han levde i. Författarens förtvivlan lyfts in i romanen utan att gestaltas ordentligt. Själv har jag alltid tyckt bäst om kapitel sju. Det fanns en tid när jag kunde hela kapitel sju utantill och det hände att jag framförde det som monolog. Om du verkligen vill lära dig skriva bra prosa bör du läsa kapitel sju i *Huckleberry Finn* tills det känns som om berättelsen handlar om dig. Genom att övertyga världen om att han är död erövrar Huck för en tid en bit frihet.

Med det lilla och samtidigt gigantiska ordet *frihet* hamnar vi återigen hos Kris Kristofferson och Billy Mc Gee. Är Huck fri när han krupit ut genom hålet i blockhusväggen? Är Merseault fri? Är Nick Adams fri när han går längs den stora floden och letar efter vakande öring eller när han blivit slängd av tåget? Är Lena Gorelik fri när hon står i kön på flygplatsen i Paris? Är det sant det som Kris Kristofferson säger att "freedom is another word for nothing left to lose?"

Mats Wahl

www.storyland.se

Inför arbete i Ängskolan, Sundbyberg, april 2016

Vem av oss är fri, i vilken bemärkelse och i vilken utsträckning?

Utveckling och förändring är grundläggande teman i allas våra liv. Frågan om frihetens möjlighet och frihetens begränsningar är en annan grundfråga rörande det mänskliga.

Att vara fjorton eller femton år gammal är att på ett otal olika sätt vara ofri. Att beskriva den egna utvecklingen och den egna vägen till en känsla av frihet kan vara den riktigt stora uppgiften. När Huck Finn skall fly från sin galne far måste han såga sig ut genom väggen. Frihetens vägar kan vara svåra att finna och sökandet efter dem förtjänar att beskrivas. Den som gör det väl kommer att finna läsare. Vi kommer alltid att vara intresserade av berättelsen om den som finner dörren låst och därför sågar sig ut genom väggen.

Möjligheterna till frihet finns i språket, i orden, i samtalet, i berättelsen. Instängdhet i det egna ödet väntar var och en som dömer sig till språklöshet.

När nu det här om skrivande har sagts undrar jag till vem jag skrivit. Är det till fjorton - femtonåringarna i Ängskolan som jag säger det här inför våra fem möten om några veckor? Är det till deras lärare eller till någon annan? Jag vet inte. Kanske är det mest till mig själv jag skriver? Kanske vill jag övertyga mig om att jag vet vad jag håller på med och att jag vet varför jag hela tiden berättar sådant som ingen bett mig berätta?

Kanske handlar alla bra berättelser om längtan? Kanske är allt berättande ytterst en längtan efter att bli förstådd? Kanske är allt skrivande ett försök att förstå sig själv?

Annandag påsk 2016